

УДК 338.432:332.62

Беженар І.М.

*кандидат економічних наук,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»***СТАН РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ
В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУРАХ****THE STATE OF SPECIALIZATION
IN AGRICULTURAL BUSINESS STRUCTURES****АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано основні характеристики спеціалізації, узагальнено еволюційно-трансформаційні зміни спеціалізації, її значення і вплив на розвиток аграрного сектора економіки. Проведено аналіз, на основі якого дано пропозиції щодо розвитку і можливостей поглиблення внутрішньогосподарської спеціалізації на виробництві основних видів продукції рослинництва та тваринництва в аграрних підприємницьких структурах України в сучасних умовах.

Ключові слова: спеціалізація, концентрація, розміщення, сільськогосподарські підприємства, ефективність виробництва.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы основные характеристики специализации, обобщено эволюционно-трансформационные изменения специализации, ее значение и влияние на развитие аграрного сектора экономики. Проведен анализ, на основе которого даны предложения по развитию и возможностей углубления внутрихозяйственной специализации на производстве основных видов продукции растениеводства и животноводства в аграрных предпринимательских структурах Украины в современных условиях.

Ключевые слова: специализация, концентрация, размещение, сельскохозяйственные предприятия, эффективность производства.

ANNOTATION

In the article author analyzed the main characteristics of specialization and generalized the evolutionary transformations of specialization, its importance and impact on the agricultural sector. According to the analysis, there were made proposals to develop and deepen farm specialization in crop and animal production in agricultural enterprises of Ukraine in modern conditions.

Keywords: specialization, concentration, location, agricultural enterprises, production efficiency.

Постановка проблеми. Спеціалізація відбиває якісний бік суспільного поділу праці і вказує, виробництво яких саме видів продукції є переважачим на даній території. Це – ефективна форма організації сільського господарства, яка дає можливість зосередити виробництво певних видів продукції на окремих територіях і підприємствах й отримати завдяки цьому кращі результати господарської діяльності [1].

Спеціалізація регіонів, галузей і окремих організацій належить до числа найбільш важливих напрямів, що дають змогу вирішити проблеми агропромислового комплексу стратегічного характеру.

Важливе значення в масштабі всієї країни мають раціональне розміщення, зональна (регіональна) та господарська спеціалізація і концентрація виробництва, які виступають

важливим чинником підвищення ефективності виробництва незалежно від форм підприємницької діяльності. Розміщення і спеціалізація виступають як складові суспільного поділу праці між економічними районами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні розробки з проблем спеціалізації аграрного сектору економіки здійснені такими відомими вченими, як А.П. Азізов, В.Г. Андрійчук, І.Ф. Баланюк, В.І. Бойко, І.І. Жадан, В.В. Зіновчук, Є.С. Карнаухова, О.В. Крисальний, І.І. Лукинов, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, І.Н. Топіха, П.В. Щепієнко, В.В. Юрчишин. Їх практична реалізація є вагомим підґрунтям для подальшого дослідження впливу на розвиток аграрних підприємницьких структур та опрацювання напрямів поглиблення спеціалізації в аграрній сфері.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розробити й обґрунтувати науково-методичні засади та концептуальні положення щодо поглиблення спеціалізації в аграрних підприємницьких структурах.

Виклад основного матеріалу. Спеціалізація і розміщення перебувають в тісних функціональних зв'язках. Спеціалізація є якісною характеристикою розміщення сільського господарства, трактується як виробничий напрям, галузева структура окремого підприємства, району, області, зони, вказує на їх провідні галузі. Розміщення сільського господарства відображає кількісну сторону спеціалізації й показує, скільки та якої товарної продукції виробляється в зоні, області, районі, окремому суб'єкті сільськогосподарського виробництва; виражає роль окремих районів і підприємств стосовно виробництва різних видів продукції [2].

В умовах ринкової економіки зональна, територіальна, внутрішньорайонна й галузева спеціалізації є складовими агропромислового виробництва та ґрунтуються на подальшому поглибленні і вдосконаленні суспільного поділу праці на регіональному й галузевому рівнях, утворюючи регіональну спеціалізацію, яка характеризує виробничий напрям регіону, основним завданням якої є створення сприятливих умов для розвитку групи галузей певної орієнтації, що виробляють конкурентоспроможну продукцію [3].

Спеціалізація значно впливає на розміри підприємств та їх підрозділів. Зменшення числа товарних галузей, оброблюваних культур і вирощуваних тварин призводить до спрощення виробничої структури і дає змогу збільшити розмір господарства.

Світовий і вітчизняний досвід свідчать про безумовні переваги великотоварних спеціалізованих підприємств. На практиці в Україні існують різні форми спеціалізованих підприємств, зокрема приватні господарства, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, фермерські господарства та інші. Ці підприємства більш самостійні у виборі галузевої структури виробництва і спрямовані на ефективне використання виробничого потенціалу.

Ринкові умови диктують виробляти те, що можна вигідно продати. У жорстких ринкових умовах розвиток спеціалізації аграрного сектору економіки має забезпечувати виробництво певної кількості затребуваної високоякісної суспільно необхідної продукції з мінімальними витратами природних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, для забезпечення економії затрат суспільної праці та максимізації прибутку. Ефективна система ведення господарства в межах країни базується на раціональному поєднанні рослинницьких і тваринницьких галузей. Разом із тим у сучасних умовах розвитку вітчизняного сільського господарства для нормального функціонування основних виробничих галузей досить часто необхідна наявність додаткових. Багато додаткових галузей прискорюють оборотність капіталу, підвищують ефективність використання основних засобів, земельних, трудових та інших видів ресурсів. Розвиток спеціалізації потребує капітальних вкладень, нових технічних засобів праці та інновацій [4; 5]. Необхідно домогтися такого набору галузей, при якому кожна з галузей доповнювала б розвиток іншої та забезпечувала в конкретних умовах одержання максимального прибутку, високу конкурентоспроможність товарів, найменший підприємницький ризик. Це дає можливість повного використання землі, трудових ресурсів, техніки, основних і оборотних фондів, а також забезпечує господарство ритмічним надходженням обігових коштів, що дає змогу не користуватися послугами кредитних установ. Кожна галузь являє собою частину виробництва, яка відрізняється від інших предметами та засобами праці, технологією, організацією виробництва та кінцевим продуктом. На жаль, у більшості господарств України розроблені економічною наукою організаційно-технологічні принципи поєднання галузей та організації раціональних систем землеробства ігноруються.

Вибір спеціалізації повинен ґрунтуватися на маркетингових дослідженнях та аналізі відстані до ринку збуту, при врахуванні якості доріг та розході пального на доставку. Товаровиробникам доцільно розвивати ті галузі, продукція

яких є сировиною для територіально близьких переробних підприємств.

На основі використання даних форми 50-с-г. (2013–2014 р.) досліджено частку господарюючих суб'єктів у виробництві, реалізації та структурі товарної продукції для уточнення підзону виробничої спеціалізації основних природно-економічних зон України – Полісся, Лісостепу і Степу, які склалися упродовж останніх років [6; 7].

Якщо розглядати спеціалізацію за окремими галузями, то вона характеризується наступним чином. Виробництво зерна, є важливою галуззю і відрізняється високою концентрацією, розміщено майже по всій території України з деякими відмінностями по видовому складу залежно від природних умов. Виробництво товарного зерна сконцентровано у великих сільськогосподарських організаціях і фермерських господарствах [8; 9].

Провівши аналіз, можна зробити такі висновки, що стосується реалізації зернових: найбільш ефективними наразі в зоні Степу є господарства з часткою зернових культур в загальній товарній масі в межах 45,1-75%; найефективнішими в зоні Лісостепу є господарства з часткою зернових культур у загальній товарній масі понад 75%; у зоні Поліссі оптимальними за рівнем спеціалізації можна вважати сільгоспідприємства з часткою зерна в структурі товарної продукції 31-60% та понад 75%. Основний напрям підвищення ефективності галузі – інтенсифікація виробництва, використання високопродуктивних сортів, розширення посівів пшениці, круп'яних культур. Рентабельне виробництво зернових можливе лише при інтенсивному типі господарювання. Проте підвищений рівень спеціалізації на вирощуванні зернових, негативно впливає на дотримання сівозмін, що призводить до погіршення родючості, поступової деградації сільськогосподарських земель. Тому за дотриманням підприємствами сівозмін потрібен моніторинг органів місцевої влади.

Щодо виробництва соняшнику, можна констатувати таке: найбільш доцільно господарствам у зоні Степу, спеціалізованим на вирощуванні соняшнику, мати у структурі товарної продукції від 11 до понад 70% виручки від його реалізації за умови забезпечення дотримання необхідної агротехніки вирощування, що запобігатиме виснаженню ґрунтів. В зоні Лісостепу чітко прослідковується зростання ефективності з підвищенням спеціалізації до 70%, проте перевищення цієї межі вже провокує незначне падіння ефективності, хоча є ще високорентабельним. В зоні Полісся найбільш ефективними з виробництва соняшнику є господарства з часткою понад 70% у структурі товарної продукції.

Як показали дані аналізу, по цукрових буряках у зоні Степу два господарства, або 10,5% загальної їх кількості в зоні, з питомою вагою цукрових буряків у структурі товарної продукції

ції 28,8% показали найвищу рентабельність – 61,3%. Проте дана зона характеризується малою кількістю підприємств, що спеціалізуються на вирощуванні цукрових буряків (лише 19), що пов'язано в першу чергу з природно-кліматичними умовами, ґрунтами. За одержаними даними у зоні Лісостепу найбільш ефективними є суб'єкти господарювання з питомою вагою цукрових буряків у виручці від реалізації сільськогосподарської продукції близько 64,4% та рівнем рентабельності виробництва 21,4% [10]. У зоні Полісся 7 високоспеціалізованих господарств, або 14,3% виробляють основний обсяг виробництва цукрових буряків зони – 77,5%. Хоча висока собівартість і не призводить до високої рентабельності, проте ці господарства працюють більш інтенсивніше і виробляють більше ніж удвічі цукрових буряків на 1 га ріллі, ніж господарства з рентабельністю 8,7% та 36,6%.

Низькою інтенсивністю відрізняється виробництво картоплі, майже 98% посівних площ якої розміщені в господарствах населення, що не дає змогу запроваджувати технології індустріального типу. На нашу думку, потрібно розширення посівних площ у сільськогосподарських підприємствах, ведення галузі на інтенсивній основі, створення сучасної бази зберігання і переробки картоплі. Особливо важливим завданням для підвищення ефективності галузі є розвиток інфраструктури збуту і вдосконалення каналів реалізації продукції з метою підвищення рівня товарності картоплі в господарствах усіх категорій.

Вирощування овочів як високодохідна галузь може бути тільки в спеціалізованих господарствах, незалежно від їх розмірів. У процесі проведених досліджень, можемо зробити висновок, що культури інтенсивного типу (огірки, помідори) забезпечують високий дохід при відповідній концентрації виробництва, менш інтенсивні (редиска) більш ефективні при вирощуванні їх в господарствах населення і фермерських господарствах.

Важливим завданням сьогодення є підвищення ролі тваринництва, яке в сучасних умовах можна раціонально поєднати з виробництвом зерна, цукрових буряків, овочів. Щодо галузі тваринництва, то реалізація свиней займає у загальній товарній продукції 5,4%, молока – 6,7%, яєць – 6,2%.

Дослідження доводять, що зі збільшенням чисельності сільськогосподарських тварин у господарстві знижуються витрати і собівартість продукції. Однак варто пам'ятати, що велика чисельність тварин в господарстві, хоча і сприяє зростанню виробництва продукції, але через те, що технологія утримання тварин нерідко залишається старою, належного ефекту не дає. Тому вирішальне значення у збільшенні виробництва продукції має створення великих комплексно-механізованих ферм із застосуванням більш досконалої технології для технічно переозброєння галузі тваринництва [6].

Скотарство на даний час представлено практично у всіх виробничих типах господарств. Свинарство як інтенсивна галузь в основному ефективно і рентабельно розвивається в свинокомплексах або на спеціалізованих фермах. Розміщення птахівництва визначається промисловими технологіями і сконцентровано на разі у великих агрохолдингах.

Аналіз показав, що виробництво яловичини в сільськогосподарських підприємствах зони Степу нині є збитковим. Групування сільськогосподарських підприємств зони Лісостепу та Полісся показало, що виробництво яловичини тут є також збитковим, однак із зростанням питомої ваги грошових надходжень від реалізації м'яса великої рогатої худоби у структурі товарної продукції до 50% у Лісостепу і до понад 50% у зоні Полісся рівень збитковості його виробництва знижується.

Дані аналізу доводять, що в сільськогосподарських підприємствах зони Степу, спеціалізованих на виробництві молока, доцільно мати в структурі товарної продукції від 21% до понад 50% грошових надходжень від його реалізації, що забезпечить їм рентабельне виробництво. Виробництво з подальшою реалізацією молока в зоні Лісостепу є прибутковим у всіх групах, прибутковість збільшується зі збільшенням рівня спеціалізації. Тому в сільськогосподарських підприємствах, спеціалізованих на виробництві молока, доцільно мати в структурі товарної продукції понад 50% грошових надходжень від його реалізації для досягнення найвищої рентабельності. Групування сільськогосподарських підприємств зони Полісся за рівнем грошових надходжень від реалізації молока показало, що найвищим економічним ефектом відзначаються формування з високим рівнем спеціалізації – в сільськогосподарських підприємствах, спеціалізованих на виробництві молока, у зоні Полісся доцільно мати в структурі товарної продукції від 11 до понад 50% грошових надходжень від його реалізації.

Останніми роками для спеціалізованих господарств характерна тенденція розвитку додаткових галузей, що здебільшого пов'язано із необхідністю підвищення забезпеченості ресурсами (виробництво кормів) і раціональним їх використанням. Тому щодо молочно-м'ясного скотарства, в перспективі доцільним є подальше поглиблення спеціалізації в напрямі концентрації виробництва продукції. Але насамперед такий напрям повинен розвиватися у тих регіонах, які характеризуються високою забезпеченістю природними кормовими угіддями, що створює сприятливі умови для розвитку скотарства м'ясо-молочного напрямку.

Свинарство поряд із молочним скотарством повинно також набути інтенсивного розвитку.

Наразі свинина у зоні Степу виробляється здебільшого в багатогалузевих суб'єктах господарювання, оскільки 70,3% їх зосереджено у першій групі з часткою м'яса свиней у структурі

товарної продукції 2,3%. З наших досліджень випливає, що в умовах багатокладної економіки доцільно створювати спеціалізовані господарства з питомою вагою свинини в структурі товарної продукції понад 50 відсотків. Виробництво свинини зони Лісостепу зосереджено переважно у спеціалізованих господарствах, оскільки 68,2% її виробляється в агроформуваннях п'ятої групи (10,8%), де у структурі товарної продукції свинина перевищує 50%. Переваги поглиблення спеціалізації на виробництві свинини в зоні Полісся підтверджуються виробничими та економічними показниками високоспеціалізованих підприємств (рівень спеціалізації понад 50%). Тут у 21,7% господарств від наявних у зоні отримано найбільше приросту свинини – 87,3%, на 100 га ріллі – 2838,6 ц проти 9,1 ц у групі з рівнем спеціалізації до 10%, а на кожному реалізованому центнері одержано 266 грн прибутку.

В якості додаткової галузі в окремих господарствах, де є сприятливі природно-кліматичні умови, істотний дохід може забезпечити вівчарство [6]. Для цього повинні вживатися заходи щодо створення великих міжгосподарських механізованих об'єднань з виробництва продукції вівчарства на промисловій основі. При створенні комплексно-механізованих вівчарських ферм слід передбачати систему заходів по зміцненню та розвитку кормової бази, повного забезпечення їх кормами власного виробництва. Інтенсифікація вівчарства проводиться шляхом спеціалізації господарств і концентрації поголів'я, а також широкого впровадження інновацій у технології виробництва продукції вівчарства («електронний пастух» для випасання, машинне доїння, автоматизована стрижка, промислові технології по виробництву сирів тощо). Усі питання розвитку вівчарства повинні вирішуватись в комплексі і поетапно, з урахуванням причинно-наслідкового зв'язку: витрати – продуктивність – ефективність, інакше витрати будуть не раціональними [11].

Варто зазначити, що починаючи з 2000 року господарства населення за чисельністю поголів'я овець та виробництвом продукції вівчарства випередили сільськогосподарські підприємства і така тенденція продовжується і досі. У розрізі організаційно-правових форм господарювання вирощування овець на м'ясо у 2014 році здійснювали – 93,5% недержавних підприємств, з яких частка господарських товариств складає – 50,7%, приватних – 26,6%, інших підприємств – 10,9% та 6,5% державних підприємств; вирощуванням овець для одержання вовни – 92,7% недержавних сільськогосподарських господарств, з них господарські товариства – 46%, приватні підприємства – 21,9%, виробничі кооперативи – 16,4%, інші підприємства – 3,7% та 7,3% державних підприємств.

Щодо концентрації, то розподіл сільськогосподарських підприємств за групами по кількості поголів'я овець показав, що з

1131 підприємств, що утримують овець: 35,2% утримують менше 49 голів, 17,4% до 99 голів, 17,6% від 100 до 199 голів, 24,9% від 200 до 999 голів, 3,5% до 1999 голів. Поголів'я овець більше 2000 голів утримувало лише 15 підприємств, або 1,3% які спеціалізуються лише на розведенні овець. Отже, здебільшого вівчарством займаються лише малі підприємницькі структури, але найвищої економічної ефективності досягли підприємства з поголів'ям овець більше 2000 голів. Дані підприємства в зоні Степу отримали 351,6 тис. грн прибутку і досягли рентабельності 15,3%. Проте у Лісостепу всі підприємства були збитковими. У зоні Полісся найефективніше працювали підприємства групи 501-1000 голів овець (рентабельність – 15,4%).

З огляду на вищесказане, оптимальними для Степу господарствами, на нашу думку, є великі господарства з поголів'ям понад 2000 голів, для Лісостепу – 1000-2000 голів; для Полісся середні – 501-1000 голів.

Також у процесі проведення досліджень було встановлено, що найвищого рівня рентабельності (+16%) та прибутковості було досягнуто у вузькоспеціалізованих господарствах. Подальший розвиток галузі вбачаємо у агропромисловій інтеграції, що забезпечує комплексність виробничих процесів вирощування, заготівлі і переробки, збуту готової продукції. Однією з форм інтеграції може бути асоціація підприємств з виробництва, переробки і реалізації вівчарської продукції, що забезпечує одержання максимального прибутку за допомогою більш повного оволодіння ринком продовольства у формі інтегрованого формування чи кластера.

Перспективним напрямом є поєднання дрібних товаровиробників і розповсюдження кооперації та інтеграції різних форм власності та господарювання, що зорієнтоване на виробництво овечого молока і баранини; в регіонах, де вівчарство сконцентроване здебільшого в особистих господарствах населення і не є основною спеціалізацією, – створення сімейних ферм та інших підприємницьких структур.

Щодо загальних тенденцій внутрішньообласної спеціалізації регіонів на виробництві сільськогосподарської продукції, то їм переважно притаманний рослинницький напрям, а більш високий рівень спеціалізації із тваринництва спостерігається у Івано-Франківській області, де частка продукції тваринництва у загальному обсязі реалізації становить, відповідно, 64,2%. З підвищенням частки продукції рослинництва підтверджується теза про стійку поляризацію підприємств у бік монопродуктової спеціалізації на виробництві продукції рослинництва.

Високу частку зернових у структурі товарної продукції понад 40% мають Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька області. Підсумовуючи вищеви-

кладене, можна констатувати, що зернове господарство сьогодні і на найближчу перспективу має бути зорієнтоване на інтенсивний тип розвитку завдяки наявності ринків збуту. Простежується високий потенціал продуктивності та прибутковості 1 га землі, мають місце науково обґрунтовані інтенсивні технології з високим ресурсним насиченням. Саме такі технології здатні забезпечити максимальну віддачу землі та найповнішу реалізацію генетичного потенціалу зернових культур зокрема.

На виробництві соняшнику спеціалізуються господарства Волинської, Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Харківської областей.

На плодово-ягідній продукції спеціалізуються Львівська, Закарпатська області і АР Крим. На виробництві винограду АР Крим, Закарпатська, Одеська, Миколаївська області, де частка винограду становила 14,7%, 5,1%, 6,3% і 4,1% відповідно.

На виробництві з подальшою реалізацією свиней спеціалізуються Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області; на виробництві молока – Волинська, Житомирська, Полтавська, Черкаська, Чернігівська області; на виробництві яєць – Донецька, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька області.

Узагальнюючи дослідження, можна зазначити, що у сформованих умовах для спеціалізації сільськогосподарства найбільш характерні такі процеси:

- розвиток внутрішньогалузевої і внутрішньогосподарської спеціалізації виробництва;
- вдосконалення та поглиблення зональної (територіальної) спеціалізації виробництва відповідно до природно-економічних, кліматичних, біологічних та інших факторів економічних умов;
- збільшення розмірів сільськогосподарських підприємств з метою забезпечення економії витрат та одержання максимального прибутку на основі концентрації виробництва і скорочення чисельності суб'єктів господарювання [5];
- підвищення рівня товарної спеціалізації за рахунок монокультури в рослинництві і спеціалізованих комплексів у тваринництві (поступове обмеження в господарствах числа товарних галузей (проте не нехтування додаткових, які часто доповнюють головні) і підвищення на цій основі рівня спеціалізації і концентрації виробництва в головних галузях);
- постійна інтенсифікація виробництва на основі збільшення обсягів капітальних вкладень з розрахунку на одне господарство та на одного працюючого і зростання продуктивності праці;
- поглиблення спеціалізації виробництва і створення системи спеціалізованих господарств на основі міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції (кооперація, інтеграція

та кластеризація сільськогосподарських підприємств в рамках аграрно-промислового і продовольчого комплексів).

Висновки. Доведено, що раціональне поєднання галузей відповідно до природно-економічних умов є необхідною умовою ефективного ведення сільськогосподарського виробництва. Тому має забезпечувати оптимальну економічну ефективність використання землі; відносно рівномірне протягом року використання засобів виробництва і робочої сили (у галузі рослинництва та тваринництва) для зниження сезонності сільськогосподарської праці; раціональне та максимально можливе використання продукції однієї галузі іншою галуззю; більш ефективну і швидку оборотність коштів; більший вихід продукції, досягнення максимального рівня продуктивності праці і розміру прибутку.

Досягнення головної мети спеціалізації і концентрації – значне збільшення виробництва і продажу сільськогосподарської продукції, підвищення її якості, зростання продуктивності праці та зниження витрат [12].

З позицій оцінки процесу суспільного поділу праці, варто зазначити, що в кожній природно-економічній зоні помітна стабілізація напрямів спеціалізації на виробництві певних видів продукції.

Доведено, що спеціалізація ефективна при достатній концентрації виробництва й інтенсивному його веденні, а також з урахуванням наукового підходу до вибору організаційних форм, напрямів і послідовності проведення робіт зі спеціалізації і концентрації з урахуванням виробничої структури та економіки господарств, особливостей галузі тощо.

Ефективним виробництво може бути у всіх типах господарств, якщо їхня спеціалізація повною мірою відповідає природним і економічним умовам і при цьому вони забезпечують високу продуктивність діяльності.

Можна узагальнити, що поглиблена спеціалізація і концентрація виробництва – основа підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Поширення може отримати не тільки галузева спеціалізація господарств, а й виробнича. Створення спеціалізованих зон виробництва рослинницької і тваринницької продукції, що забезпечують сировиною переробні підприємства, передбачається на базі різних виробничих типів господарств.

У сучасних умовах найбільш ефективно функціонують і мають умови для розвитку бізнесу основні виробничі типи: молочно-м'ясний, м'ясо-молочний, м'ясо-молочний з розвиненим свинарством, молочно-овочевий, птахівничий, насінницький, по вирощуванню саджанців плодкових дерев і ягідників, тепличного овочівництва, лікарських трав, звірівництва тощо.

Поглиблення спеціалізації в напрямку розвитку молочного скотарства, овочівництва (від-

критого і закритого ґрунту), картоплярства (ранні сорти), садівництва (здебільшого ягоди) і промислового птахівництва (виробництво яєць і м'яса), а також близькість ринків збуту – все це є передумовою для інтенсивного розвитку сільського господарства.

Нині для забезпечення продовольчої безпеки важливо йти шляхом поглиблення спеціалізації і концентрації виробництва м'яса, молока, виробництво яких поки що не задовольняє раціональні норми споживання.

Навколо великих міст і промислових центрів, де є попит населення, потрібне створення молочно-овоче-картопляних зон.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене / В.Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Канінський П.К. Розвиток спеціалізації сільськогосподарських підприємств лісостепової зони України в умовах аграрних трансформацій / Автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.07.02 / П.К. Канінський; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. – К., 2006. – 36 с.
3. Табенська О.І. Трансформаційні зміни в аграрному секторі України в умовах вступу України до СОТ / О.І. Табенська : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Вінниця, 16 жовт. 2008 р.). – Вінниця : ВДАУ, 2008. – С. 108-112.
4. Канінський П.К. Підвищення ефективності аграрного виробництва : монографія / П.К. Канінський, М.П. Канінський. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 432 с.
5. Канінський П.К. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств : монографія / П.К. Канінський. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 348 с.
6. Науково-методичні засади поглиблення спеціалізації в аграрних підприємницьких структурах / [М.Й. Малік, І.М. Беженар, О.Ю. Грищенко та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2015. – 102 с.
7. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]: Статистична інформація. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
8. Березовський П.С. Організація виробництва в сільськогосподарських підприємствах. – Львів : Українські технології, 2002. – 448 с.
9. Мельник Л.Ю. Концентрація виробництва в сільському господарстві: тенденції і перспективи / Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко // Економіка АПК. – 2002. – № 2. – С. 11-16.
10. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України. – К. : Аграрна наука, 2010. – 977 с.
11. Беженар І.М. Удосконалення регіонального розміщення та структури виробництва продукції вівчарства на основі її диверсифікації / І.М. Беженар // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 5. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-5-2015/13-vipusk-5-traven-2015-r/763-bezhenar-i-m>.
12. Канінський П.К. Тенденції розвитку фермерства в країнах з ринковою економікою / П.К. Канінський // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2005. – Вип. 3. – С. 8-17.